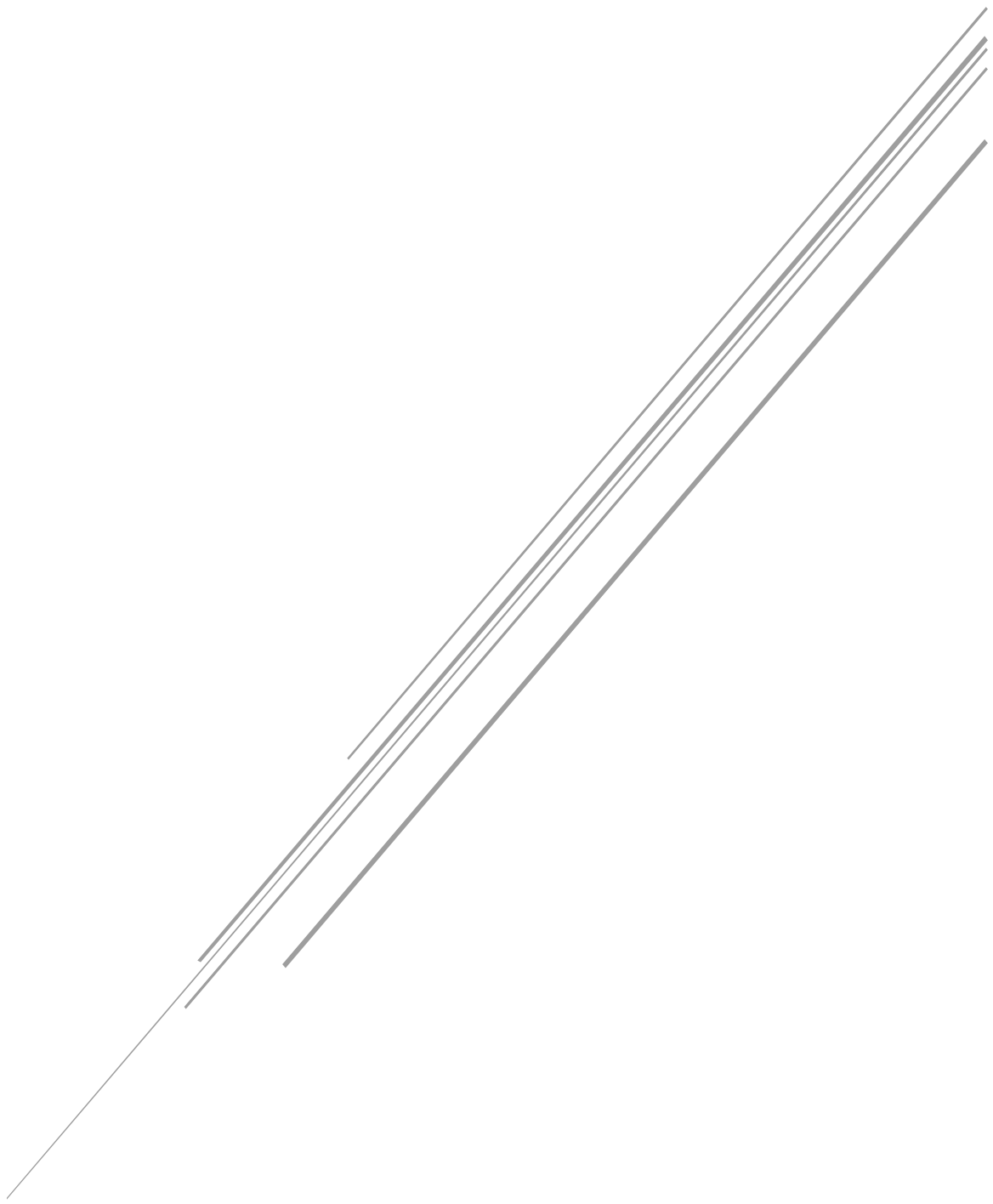

PRAVO NA PRAVDU

BIRN BiH Policy Paper

prof. dr. sc. Goran Šimić, profesor krivičnog prava

Procesuiranje ratnih zločina u BiH

Mogućnost za procesuiranje ratnih zločina u Bosni i Hercegovini je uvijek postojala, no nije uvijek bila visoko na listi prioriteta društva u BiH i njegovih upravljača. Tek godinama poslije formalnog okončanja rata 1995. godine, suđenja za ratne zločine će uzeti maha, ali će rezultati tih presuda i dalje ostati daleko od očiju javnosti. Bez obzira na to, rezultati postoje. Stotine presuda su donesene, hiljadu ljudi je osuđeno ili oslobođeno odgovornosti. Važnije od toga, sudovi su utvrdili veliku količinu činjenica o događajima iz razdoblja od 1992. do 1995. godine, koje mogu poslužiti kao osnova za stvaranje historijskog narativa i historijskih udžbenika, kao i za konačno razumijevanje i prihvatanje činjenica o proteklim događajima. Nažalost, to se u Bosni i Hercegovini, još uvijek, nije dogodilo. Baš naprotiv.

Više je razloga za to. Neki od njih leže u činjenici da su najvažniji društveni upravljači upravo oni koji podržavaju politike koje su bile ideološka okosnica počinjenih zločina. U miru, od njih nisu odustali zato što su to htjeli, nego su na to bili primorani. Ali te politike nisu napuštene u BiH, one su samo poprimile drugi oblik. Ili rečeno potpuno slikovito, vlast Bosne i Hercegovine čine oni koji podržavaju i veličaju one koji su počinili genocid (usput ga i negirajući) i oni koji smatraju kako su politički i društveni predstavnici žrtava tog istog genocida. Neki od njih, kao što je Milorad Dodik (sadašnji predsjednik RS-a, a prije toga član Predsjedništva BiH), posebno se ističu u svojim "mrzilačkim" narativima. On je tako samo u 2022. godini, prema izvještajima BIRN-a, imao više od 120 zabilježenih javnih izjava koje mogu poticati na širenje mržnje, ali protiv njega za takvo ponašanje nikada nije podignuta niti jedna optužnica (čak i onda kada je negirao presude za počinjeni genocid u Srebrenici i tako javno i otvoreno kršio odredbe Krivičnog zakona BiH)¹.

Kuda će Bosna i Hercegovina dalje ići nije neko retoričko pitanje. Pitanje je to od suštinske i životne važnosti za svakog građanina Bosne i Hercegovine, na bilo kojem pedlju njene teritorije. Odgovor koji su građani do sada nudili sami sebi i drugima bio je dvojbena. Možda ga najbolje odslikava izjava jednog stranog diplomate koji je baš nedavno, na jednoj press konferenciji s visokim dužnosnicima BiH, rekao kako se građani BiH ne moraju brinuti, jer neće biti rata u njihovoj zemlji. Ako ni zbog čega drugog, ako nikada prije toga, to je upravo bio trenutak u kojem su se trebali zabrinuti, jer takve izjave nećemo čuti u mirnim zemljama zapadnih demokracija. U BiH, mnogo je vremena potrošeno a mir nikada nije došao (možda je tek oružani sukob prestao). Stoga, vrijeme je za nove početke. Ako građani BiH nisu sposobni i spremni to sami učiniti, nadati se da će, u procesu pristupanja Europskoj uniji, pristupiti njenim vrijednostima vladavine prava, ljudskih prava i suočavanja sa svojom prošlošću, ili će barem na to biti primorani, za početak.

Pravo na pravdu

---

¹ Izvještaj o negiranju genocida u Srebrenici 2023. MC Srebrenica (2023). Dostupno na: https://srebrenicamemorial.org/assets/photos/editor/_MCS_izvjestaj_2023_BOS.pdf.

Pravo na pravdu žrtava ratnih zločina u BiH i njihovih porodica nije samo međunarodna obaveza države Bosne i Hercegovine kao dijela međunarodne zajednice zemalja i zemlje kandidata za pridruživanje Europskoj uniji, nego je prije svega obaveza države prema svojim građanima. Na kraju krajeva, to je i obaveza građana koji žive u jednoj zajednici jednih prema drugima, kao izraz njihove solidarnosti i suosjećanja prema onima koji su stradali u tim zločinima. Suđenja za ratne zločine, kao esencijalni dio te pravde u postkonfliktnim društvima, iskazuju prezir društva prema učinjenoj nepravdi i odlučnost društva da takva djela i njihove počinitelje jasno označi kao one koji su narušili najvažnije vrijednosti društva, te njih i događaje ne prepusti zaboravu, već činjenice o njima utvrdi "izvan razumne sumnje". Iako dominantan oblik suočavanja s prošlošću u postkonfliktnim društvima, krivična pravda tek sa ostalim komplementarnim mehanizmima predstavlja legitiman pokušaj društva da ostvari pravdu za žrtve ratnih zločina. Provedena sama bez ostalih aktivnosti, ona predstavlja važan, ali suštinski nedovoljan pokušaj društva da žrtvama nadoknadi štetu, ali i – mnogo važnije od toga – da im pruži mogućnost da ponovo izgrade porušene živote i nastave živjeti dalje. Krivični sudovi, uz svoj najbolji mogući rad, tome mogu doprinijeti samo u jednom ograničenom dijelu. Ukoliko društvo ostane samo (ili dominantno) opredijeljeno za postizanje pravde za žrtve kroz suđenja za ratne zločine, žrtve će imati osjećaj (kao što u najvećem dijelu u Bosni i Hercegovini i imaju) da su izdane i iznevjerene, jer nisu dobile pravdu u vrsti i obimu koje su one očekivale (i trebale dobiti). To ne znači nužno da su tužitelji i sudovi loše radili svoj posao. Prije bi se moglo reći da su očekivanja žrtava (vrlo često poticana i nepromišljenim izjavama nositelja pravosudnih funkcija o tome kako će sudovi "donijeti pravdu žrtvama") bila drugačija u odnosu na ono što im sudovi u stvarnosti mogu ponuditi.

Postizanje pune pravde, a ne samo krivičnopravne, predstavlja častan, ali izazovan i težak zadatak za svako postkonfliktno društvo. Bosna i Hercegovina je primjer zemlje koja je učinila ogromne korake u suđenjima počiniteljima ratnih zločina, ali osjećaj postignute pravde u društvu, subjektivne i objektivne, izostaje. Najvažniji razlozi ovakvog stanja nalaze se u društvu samom, koje ne samo da nije u odgovarajućoj mjeri provelo druge društvene aktivnosti za postizanje pravde za žrtve zločina koje nisu u nadležnosti sudova (ili ih je pod pritiskom međunarodne zajednice provelo samo kako bi se zadovoljila forma) već i one koje su proveli sudovi nevoljko prihvaća ukoliko nisu u interesu njegovih, još uvijek, podijeljenih dijelova.

Ipak, to ne znači da Bosna i Hercegovina nije napravila značajne iskorake u suđenjima za ratne zločine. Od 1992. do 2023. godine, za počinjene ratne zločine u Bosni i Hercegovini presuđeno je više od 1.100 osoba (pred domaćim, inostranim i međunarodnim sudovima), i to za sve kategorije ratnih zločina. Vrijedi primijetiti da su, osim domaćih sudova u BiH, značajan broj presuda donijeli Međunarodni krivični sud za bivšu Jugoslaviju (MKSJ), ali i inostrani sudovi (posebno u Srbiji i Hrvatskoj), a možda najzanimljivije strane presude su ipak donijeli sudovi u Njemačkoj koji su presudili da je genocid u BiH počinjen u još nekim mjestima osim u Srebrenici i okolini. Ova suđenja su nedvosmisleno utvrdila veliku količinu činjenica o počinjenim zločinima, ali i o općem kontekstu oružanog sukoba u BiH i bivšoj Jugoslaviji.

Činjenica da one nisu u potpunosti prihvaćene i implementirane u bosanskohercegovačkom društvu niti najmanje ne umanjuje njihov značaj, već prije pokazuje nespremnost društva da se suoči sa utvrđenom istinom. Ovo ostaje ključni izazov i za budućnost osobito imajući u vidu da se u cijelom postratnom periodu na najvišim pozicijama društvene moći u BiH nalaze upravo negatori zločina i oni koji veličaju njihove počinitelje. U godinama koje slijede, BiH će suđenja privesti kraju. Izazovi koji slijede neće više biti izazovi suđenja za počinjene zločine. Najveći izazovi koji su pred BiH i dalje će predstavljati implementacija donesenih presuda u društveni život, i objektivno sagledavanje prošlosti kako bi ona konačno mogla prestati biti glavno pitanje prijedora dojučerašnjih neprijatelja, a danas koalicionih partnera koji upravljaju zemljom. Ali ne samo njih. To se u potpunosti odnosi i na ljude koji žive u BiH, koji, na njihovu žalost, uglavnom svoju percepciju o proteklim događajima ne stvaraju na temelju objektivno utvrđenih činjenica, već na osnovu interpretacije tih činjenica od strane “njihovih” političkih predstavnika i medija. Kako bi se to promijenilo, Bosna i Hercegovina mora poduzeti odlučne korake da se revizionizam zaustavi (kada je potrebno, i dosljednom primjenom zakonskih odredbi o zabrani negiranja zločina) i da se utvrđene činjenice prihvate kao polazna osnova za bilo kakav razgovor o događajima u BiH u razdoblju od 1992. do 1995. godine.

Državne strategije za procesuiranje ratnih zločina

Mogućnost procesuiranja ratnih zločina za vrijeme sukoba u Bosni i Hercegovini od 1992. do 1995. godine je postojala. Za to su postojali odgovarajući zakonski propisi koji su bili na snazi i prepoznavali određena krivična djela kao genocid i ratne zločine (ne i kao zločine protiv čovječnosti), kao i nadležna sudska tijela koja su se bavila procesuiranjem ovih krivičnih djela. Osim njih, zanimljivo je primijetiti kako su i sve strane u sukobu imale svoje “institute” ili “komisije” koje su se bavile prikupljanjem podataka o počinjenim ratnim zločinima². Ipak, zbog određenih nedostataka u radu (odliv kadrova, neadekvatni uslovi, nestručni kadrovi, selektivan rad), u tome periodu procesuiran je tek mali dio potencijalnih predmeta. Takav rad se uglavnom nastavio i nakon okončanja ratnih sukoba 1995. godine. Uz određene intervencije međunarodne zajednice (“Pravila puta”), broj presuđenih osoba se do 2005. popeo tek do 50 (u 41 pravosnažno završenom predmetu).

Kako bi se rad na predmetima ratnih zločina poboljšao, očigledno je bilo potrebno nešto promijeniti, a ta je promjena došla na zakonodavnom i praktičnom planu. Na zakonodavnom planu, visoki predstavnik u BiH je nametnuo zakone o Sudu Bosne i Hercegovine (2000. godine), te potpuno novi Krivični zakon BiH (2003) i Zakon o krivičnom postupku BiH (2003), koji su doprinijeli ne samo uspostavljanju potpuno novog suda i tužilaštva nadležnih za procesuiranje ratnih zločina nego i potpuno drugačijeg zakonodavnog okvira (s novim krivičnim djelima i oblicima odgovornosti).

---

² Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava (osnovan odlukom Vlade Republike BiH 1992. godine), Komisija za utvrđenje ratnih zločina na teritoriju HRHB (osnovana odlukom Vlade HRHB 1993. godine) i Komisija za ratne i druge zločine (osnovana odlukom Vlade RS-a 1993. godine).

Prije ovih rješenja, predmeti ratnih zločina su se procesuirali na entitetskim nivoima i na nivou Brčko distrikta (BD) BiH s relativno malom učinkovitošću. Prema izvještaju OSCE-a iz 2005. godine³, broj predmeta koji su do tada bili u radu na svim sudovima bio je 114, a uključivao je 184 osobe. Ovim aktivnostima nije samo potaknut rad novih sudova i tužilaštava, već i drugih nadležnih sudova u BiH (vrhovnih, kantonalnih, okružnih i onih u BD-u BiH)⁴. Nažalost, neka od tih rješenja su bila osporena pred Sudom za ljudska prava u Strasbourgu, čije su odluke dovele BiH u nezavidnu poziciju primjene više krivičnih zakona za ista djela počinjena na njenom teritoriju (ponekad čak i od istog suda i tužilaštva). Takvo što niti jedna postkonfliktna država koja želi zadržati legitimitet i legalitet vlastitog postupanja ne bi trebala sebi dozvoliti. Na kraju ove faze, važno je napomenuti i donošenje Državne strategije za rad na predmetima ratnih zločina (2008), koja je pred institucije BiH postavila jasne zadatke u radu na ovim predmetima.

Ova strategija je obilježila početak nove faze u procesuiranju ratnih zločina u BiH. Kako bi se suočila s postojanjem velikog broja neriješenih predmeta, neujednačenom praksom sudova, nepostojanjem jedinstvene baze podataka o predmetima, te gotovo potpunim odsustvom regionalne suradnje i podrške i zaštite svjedoka i žrtava zločina, strategija je pred institucije u BiH postavila niz zahtjevnih zadataka. Prije svega, strategija je propisala da će svi predmeti biti riješeni najkasnije do 2023. godine, a oni najsloženiji i najprioritetniji do 2015. godine. Nadalje, strategija je nalagala uspostavljanje evidencije svih predmeta ratnih zločina pri Sudu i Tužilaštvu BiH, kao i osiguravanje funkcionalnog upravljanja predmetima te njihovim raspoređivanjem prema svim nadležnim tužilaštvima i sudovima u cilju efikasnog rada. Ostali zadaci su uključivali prioritarno procesuiranje najodgovornijih osoba pred Sudom BiH, ujednačavanje sudske prakse, ojačavanje kapaciteta, ostvarivanje efikasnije suradnje sa zemljama u regionu, kao i osiguravanje zaštite i podrške žrtvama i svjedocima⁵. Iako svi ciljevi iz strategije nisu postignuti, treba primijetiti da veći dio njih jeste, a sam broj okončanih predmeta se znatno povećao (do 2017. godine, taj broj je narastao na 473 predmeta). Ipak, najvažniji cilj strategije – okončanje svih najvažnijih predmeta do 2015. godine – nije bio ispunjen. Kako bi se ovo pitanje riješilo, Vijeće ministara BiH je 2018. godine formiralo radnu grupu sa zadatkom da preispita provođenje strategije, te ukoliko je to potrebno, predloži revidiranu strategiju.

Revidirana državna strategija za rad na predmetima ratnih zločina usvojena je u septembru 2020. (dvije godine nakon početka rada na njoj), a ona "revidira" neke od postavljenih ciljeva iz prvobitne strategije te neke od njih postavlja u nove okvire. Revidirana strategija postavlja novi vremenski okvir za završetak najsloženijih predmeta (sada, 2023. godine), dok se ostali ciljevi ponavljaju ili se naglašava da se s navedenim aktivnostima nastavi ili ih se poboljša. Sada, na kraju 2023. godine, jasno je kako ciljevi iz revidirane strategije neće biti ostvareni u potpunosti. Dodatno, Tužilaštvo BiH je 2021. godine tužilaštvima u BiH dostavilo 322

---

³ Izvještaj Misije OSCE-a u BiH "Suđenje ratnih zločina na sudovima u BiH: Napredak i prepreke" (2005).

⁴ Idem.

⁵ Državna strategija za rad na predmetima ratnih zločina (2008).

neriješena predmeta, kao dio ubrzanja procesa njihovog rješavanja. Kako je navedeno u revidiranoj strategiji, neravnomjerna raspodjela predmeta te procesuiranje manje složenih predmeta od strane Tužilaštva i Suda BiH jedan su od uzroka neefikasnog procesuiranja ratnih zločina i probijanja prvobitnog roka za završetak tih predmeta predviđenog Državnom strategijom za rad na predmetima ratnih zločina. Kao daljnja pretpostavka za efikasnije funkcionisanje mehanizma ustupanja i raspodjele predmeta navodi se i postojanje objektivnih i usaglašenih kriterija složenosti na osnovu kojih bi se vršila kategorizacija složenosti predmeta ratnih zločina, odnosno prijenos na entitetsko pravosuđe i pravosuđe Brčko distrikta BiH. Kako je Nadzorno tijelo za nadgledanje provedbe Revidirane državne strategije za rad na predmetima ratnih zločina, prijenos predmeta s nivoa državne nadležnosti na nivo entitetske nadležnosti i nadležnosti Brčko distrikta, te usklađivanje sudske prakse, formirano tek tri godine nakon usvajanja strategije, to su svi ti procesi provođeni otežano i usporeno. Kao potvrda toga, u novembru 2023. godine, Vijeće ministara BiH je najavilo produženje roka za procesuiranje najsloženijih predmeta za dvije godine (do 2025).

Ipak, ne bi bilo korektno reći da su sudovi i tužilaštva u BiH bili neefikasni u procesuiranju predmeta ratnih zločina. Procjenu treba vršiti na temelju stvarnih okolnosti u Bosni i Hercegovini za njihov rad na ovim predmetima, a oni su stalno nepovoljni. Osim što su njihovi kapaciteti očito nedovoljni (a s protekom vremena okupirani i drugim krivičnim djelima od važnosti za društvo), tužilaštva i sudovi u BiH koji rade na predmetima ratnih zločina konstantno su izloženi društvenim i političkim pritiscima (koji su uvijek nesankcionirani). Ovome treba dodati i znatan pritisak pojedinih medija iz oba entiteta i BD-a BiH (ali i iz regiona) koji o radu sudova i tužilaštava u najvećoj mjeri ne izvještavaju objektivno niti kritički s namjerom poboljšanja njihovog rada, već je taj pritisak obojen etničkim, političkim ili naprosto grupnim ili ličnim animozitetom prema činjenici da su se sudovi drznuli osuditi "naše heroje". Nažalost, ovim pritiscima se nerijetko pridružuju i udruženja koja okupljaju žrtve ratnih zločina u BiH. Kada se to sve zajedno sagleda, opravdano je reći kako u bosanskohercegovačkom društvu ne postoji stvarna i potpuna podrška suđenjima za ratne zločine, već je ona prije partikularna kada se sudi "njihovim zločincima" (pa i tada samo ako je presuda u skladu s "očekivanim ishodom"). Tome valja svakako dodati i maliciozne aktivnosti drugih društvenih aktera (obavještajnih službi, akademskih radnika, poznatih ličnosti...), koji svi na svoj način doprinose da rad tužitelja i sudova bude teži. Imajući sve navedeno u vidu, reći da su samo sudovi i tužioc i ti koji nisu dobro uradili svoj posao, bilo bi netačno i nekorektno. Prije toga, cjelokupno bosanskohercegovačko društvo bi trebalo početi od sebe, a u toj priči ne bi bilo nevinih. S druge strane, konkretni rezultati rada sudova i tužilaštava postoje i oni kažu da je do sada u BiH procesuirano više od 1.000 osoba u predmetima ratnih zločina, ali i da postoji veliki broj predmeta koji su još uvijek u radu.

Nažalost, rad na predmetima ratnih zločina u BiH su pratile i ozbiljne greške sudova i tužilaštava u BiH. Nakon što je visoki predstavnik u BiH 2003. godine nametnuo novi Krivični zakon, izmjene tog zakona iz 2004. će omogućiti njegovu retroaktivnu primjenu u suđenjima

za ratne zločine počinjene u BiH u periodu od 1992. do 1995. godine. Odlukom Suda za ljudska prava u Strasbourgu takva zakonska rješenja će 2013. biti osporena, a BiH označena kao zemlja koja je kršila odredbe Europske konvencije o ljudskim pravima i slobodama. Provođeci navedenu presudu, Ustavni sud BiH (koji je to propustio učiniti 2007. godine, kada su se apelanti najprije obratili ovom sudu) i Sud BiH (koji je donio presude po "novom" krivičnom zakonu) morat će promijeniti čitav niz svojih odluka. Rezultat svega toga će biti paradoksalna situacija u kojoj osoba koja je u BiH osuđena za počinjenje genocida može dobiti maksimalnu kaznu od 20 godina zatvora, a ona za zločine protiv čovječnosti (kao lakše djelo) i kaznu od 45 godina zatvora. Takve se stvari ne bi smjele događati u postkonfliktnim društvima, jer ona imaju potpuno legitimno pravo da provode takva suđenja. Ipak, takva suđenja bi trebala biti provedena u skladu s najvišim dosezima krivičnog prava, bez potrebe da društva pribjegavaju sumnjivim rješenjima koja potkopavaju njihova legitimna nastojanja da se počinitelji zločina izvedu pred sudove i tamo im se sudi u pravičnom i zakonitom postupku. Kao posljedica toga, danas se u BiH predmeti ratnih zločina sude na osnovu dva zakona (KZ BiH i KZ SFRJ) a u međuvremenu su se sudili i prema entitetskim zakonima. Nerijetka je situacija da se za ratne zločine počinjene na istom području sudi prema različitim zakonima (s različitim definicijama djela i kaznama) i pred različitim sudovima u BiH. To u konačnici građane BiH dovodi u znatno neravnopravan položaj, pa čak i one kojima je suđeno pred Međunarodnim sudom u Haagu (zbog prakse u izboru mjere kazne zatvora i oblika individualne krivične odgovornosti različite od one pred domaćim sudovima, za njih bi puno povoljnije bilo da su imali suđenja pred sudovima u BiH). Sudovi su se pak u zauzimanju svojih stavova premalo ili nikako konsultirali s kvalificiranim naučnicima i praktičarima (domaćim i stranim), koji su im mogli i htjeli pomoći.

Rezultati procesuiranja ratnih zločina u BiH

Bosna i Hercegovina nema zvaničnu, javno dostupnu statistiku (registar) svih pravosnažnih presuda u predmetima ratnih zločina, kao ni registar osoba koje su njima proglašene krivim ili oslobođene odgovornosti. Također, niti osobe kojima je presuđeno pred Međunarodnim tribunalom (ali i osobe koje su osuđene u drugim zemljama), nisu zavedene u krivične evidencije u BiH.

Iako se godinama o tome govorilo, praksa se nije promijenila pa je čak i Visoki predstavnik u BiH 2023. godine nagovijestio svoju intervenciju na ovom planu ako domaće vlasti, sada konačno nakon decenija neaktivnosti, stvari ne uzmu u svoje ruke. Kao posljedica takve situacije, u Bosni i Hercegovini se često može vidjeti da osuđeni za ratne zločine aktivno učestvuju u javnom životu, nerijetko postajući načelnici općina ili kakvi drugi javni funkcioneri baš u mjestima gdje su činili ratne zločine.

Do sada je u Bosni i Hercegovini pravosnažno završeno približno 700 predmeta ratnih zločina, koji su uključivali oko 1.000 osoba. Ovom broju je potrebno dodati još oko 100 osoba koje su

osuđene pred Međunarodnim sudom u Haagu, te sudovima drugih zemalja (Hrvatska, Srbija, Crna Gora, Njemačka i dr.).

Iako država Bosna i Hercegovina nikada nije napravila bazu presuđenih ratnih zločina, u BiH postoje tri baze podataka s tim presudama:

1. BIRN-ova baza sudski utvrđenih činjenica o ratu u BiH.

Cilj ovog projekta je stvoriti izvore informacija zasnovane na činjenicama koji se mogu koristiti u obrazovne i informativne svrhe, što će doprinijeti borbi protiv dezinformacija i poboljšanju medijske pismenosti. Stoga će ova multimedijalna baza poslužiti budućim istraživačima, studentima, novinarima, ali i nastavnicima i ministarstvima obrazovanja koji iz ponuđenih obrazovnih alata mogu crpiti materijale za nastavne planove i programe, te metodologije o tome kako predavati o proteklom ratu, a baza sadrži i mogućnost pretraživanja i preuzimanja presuda (što korisnicima omogućava provjeru iznesenih podataka). Osnovni nedostatak baze je što ona ne sadrži sve presude koje su donesene za ratne zločine počinjene u BiH, te je stoga njena upotrebljivost ograničena⁶.

2. Mapa procesuiranih ratnih zločina u BiH Visokog sudskog i tužilačkog vijeća Bosne i Hercegovine.

Ova baza je instrument koji je izradila Misija OSCE-a u BiH kako bi se olakšao pristup informacijama o pravosnažno okončanim predmetima ratnih zločina u BiH. Mapa sadrži grafički prikaz presuda prema mjestu počinjenja ratnog zločina, te sadrži mogućnost pretrage, kao i izvode iz presuda. Nedostatak baze je što ona ne sadrži sve presude za ratne zločine, kao ni same presude koje bi se mogle pregledati ili preuzeti, te stoga ne postoji mogućnost za korisnike da provjere iznesene podatke niti se u cijelosti upoznaju sa činjenicama utvrđenim u sudskim postupcima⁷.

3. War Crimes Trials Database Project.

Ova baza je jedina koja sadrži sve dostupne pravosnažne presude za ratne zločine u Bosni i Hercegovini, uključujući i one koje su donesene pred Međunarodnim sudom u Haagu, kao i u drugim zemljama (Hrvatska, Srbija, Crna Gora, Njemačka i dr.), od kojih se neke ekskluzivno nalaze samo u ovoj bazi. Baza je lako pretraživa po više desetaka različitih kriterija, te se u nju kontinuirano dodaju nove presude i radi na postizanju bolje funkcionalnosti. Osnovna ideja baze nije interpretiranje podataka, već je interpretacija prepuštena korisnicima, koji mogu vidjeti osnovne podatke iz presuda te sami preuzeti presude i čitajući ih upoznati se s njihovim sadržajem i činjenicama koje su utvrdili i interpretirali sudovi. Kao takva, baza predstavlja jedinstven izvor

---

⁶ BIRN-ova baza presuda za ratne zločine u BiH dostupna je na web adresi <https://ratnizlocin.detektor.ba/>.

⁷ Mapa presuda za ratne zločine VSTV-a BiH dostupna je na web adresi <https://maparz.pravosudje.ba/bhs>.

informacija o ratnim zločinima u BiH⁸. Jedini nedostatak baze je što se može koristiti samo uz plaćanje određene nadoknade.

Kada se pogledaju ukupne brojke osoba koje su presuđene za ratne zločine i predmeta koji su se vodili pred svim sudovima u BiH (ali i pred Međunarodnim sudom u Haagu i sudovima drugih zemalja čiji broj nije zanemariv), ne može se reći kako ništa nije učinjeno na ovom polju. Štoviše, ne može se opravdano reći niti da je učinjeno malo na ovom polju. Prema dostupnim podacima, više od 1.100 osoba je do sada pravosnažno presuđeno za ratne zločine počinjene u BiH, dok su postupci za stotine drugih osoba u toku. Za zemlju koja je u rat ušla s nešto više od četiri miliona stanovnika, to je značajan broj. U ukupnom broju pravosnažnih presuda prednjače Sud Bosne i Hercegovine sa 457 presuđenih osoba te Vrhovni sudovi Federacije BiH (232) i Vrhovni sud RS-a (167). Najmanje pravosnažnih presuda su imali Osnovni sud BD-a BiH i Kantonalni sudovi u Livnu, Novom Travniku i Odžaku (1), ali je to i razumljivo budući je najveći broj prvostepenih presuda s kantonalnih sudova u Federaciji BiH, kao i okružnih sudova u Republici Srpskoj, pravosnažno završeno na njihovim vrhovnim sudovima.

Praktično sva krivična djela iz kataloga “ratnih zločina”⁹ su počinjena u Bosni i Hercegovini. Prema broju, prednjače ona karakterizirana kao različiti ratni zločini (u najvećem broju ratni zločin protiv civilnog stanovništva) i zločini protiv čovječnosti, a prema težini ona karakterizirana kao genocid. Zajedničko svim tim djelima je da su u ogromnoj većini žrtve bili civili (cca 90%), što samo za sebe govori o karakteru sukoba u Bosni i Hercegovini u periodu od 1992. do 1995. godine.

Počinitelji su bili iz svih etničkih zajednica i sukobljenih strana. Iako ne prema istom obrascu, broju ili načinu počinjenja, važno je imati to na umu zbog odnosa prema počinjenim zločinima koje, u tom svjetlu, nije moguće promatrati u crno-bijelom kontekstu, pa i odnos društva prema počinjenim zločinima, njihovim počiniteljima, žrtvama i posljedicama ne može slijediti jednostavan obrazac, već je on, naprotiv, složen i višedimenzionalan (poglavito uzimajući različite situacijske obrasce na različitim dijelovima BiH gdje su zločini činjeni). Počinitelji su svih punoljetnih dobnih uzrasta (iako je bilo i maloljetnih počinitelja), kao i pripadnici oba spola (iako je broj žena počinitelja zločina jako mali). Počinitelji dolaze iz svih struktura društva, iako je najveći broj njih s niskim stepenom obrazovanja i položajem u društvu (što se može objasniti činjenicom da su u najvećem broju slučajeva presuđeni počinitelji bili mlađe životne dobi i “obični” vojnici). Ipak, potrebno je uočiti da su neki počinitelji bili i visoko obrazovani i osobe na istaknutim društvenim pozicijama.

Iako je jasno i nedvojbeno zakonski moguće, u društvu je podijeljeno mišljenje o tome trebaju li osobe koje su počinile ratne zločine biti rehabilitirane. Naime, Krivični zakon Bosne i Hercegovine jasno propisuje da će osuđene osobe poslije izdržane, oprostene ili zastarjele kazne

---

⁸ The War Crimes Trials Database (autor prof. dr. sc. Goran Šimić), dostupna na web stranici www.warcrimetrialsdatabase.

⁹ Pojam “ratni zločini” uobičajeno obuhvaća i genocid i zločine protiv čovječnosti.

zatvora, kazne dugotrajnog zatvora ili kazne maloljetničkog zatvora, uživati sva prava utvrđena Ustavom, zakonom i drugim propisima, i moći sticati sva prava, osim onih koja su im ograničena mjerom sigurnosti ili nastupanjem pravne posljedice osude (čl. 117)¹⁰. Zakon dodatno ne pravi razliku među počiniteljima različitih kaznenih djela niti nudi bilo kakve posebne odredbe za one koji su počinili genocid, zločine protiv čovječnosti ili ratne zločine, time implicitno u navedene odredbe uključujući i takve počinitelje. Bez obzira na to, više puta se u Bosni i Hercegovini u javnom prostoru raspravljalo o ovom pitanju (obično i s neskrivenim emocijama). Gotovo u potpunosti, rasprave su vođene bez stručnjaka iz oblasti krivičnog prava i tranzicijske pravde, i svođene su na etničko-politička prepucavanja putem medija, gdje su rasprave uvijek završavale na “njihovim zločincima” dok su “naši zločinci” uvijek bili nepravredno osuđeni (čak i kada su bili očito rehabilitirani od strane “nas”).

Konačno, pitanje regionalne suradnje zemalja bivše Jugoslavije u suđenjima za ratne zločine zavređuje posebnu pažnju. Iako su sada samostalne države, one su bile isprepletene događajima u periodu od 1991. do 1999. godine, bilo kao aktivni ili kao pasivni učesnici. U tim događajima, na teritoriju svake od njih počinjeni su ratni zločini, a u njima se kao počinitelji i kao žrtve pojavljuju građani svih tih zemalja (donekle sa izuzetkom Slovenije, u kojoj je rat, iako s posljedicama, trajao desetak dana). Isto tako, vojne formacije različitih zemalja su boravile, legalno ili ilegalno, na teritoriju drugih zemalja gdje su njihovi pripadnici počinili ratne zločine. U periodu poslije ratova, sudilo se građanima različitih država pred različitim sudovima usljed stjecanja različitih državljanstava. Sve zemlje bivše Jugoslavije su sudile za ratne zločine, kako svojim građanima tako i građanima drugih zemalja. U tome prednjače Bosna i Hercegovina, Hrvatska i Srbija. No, nije to pitanje bez problema. Oni se ogledaju u više ravni, kako individualnih tako i “državničkih”. Na individualnoj razini, mnogi su državljani BiH našli utočište u susjednim zemljama (poglavito Hrvatskoj i Srbiji posjedujući dvojno državljanstvo), ili im se tamo sudilo pod drugačijim (obično povoljnijim) okolnostima od onih kojima bi bili izloženi u BiH. Neki predmeti su ustupljeni susjednim zemljama i obustavljeni, nikada ili upitno završeni, a neki su osuđenici iz BiH pobjegli u te zemlje, ali i u neke druge zemlje (npr. Tursku)¹¹. Iako bi se na prvi pogled činilo logičnim da zemlje bivše Jugoslavije surađuju jedna s drugom, odgovor zašto ne surađuju se čini jednostavnijim nego na prvi pogled. Naime, svaka od njih, a posebno Srbija, Crna Gora i Hrvatska u odnosu na BiH, te Srbija i Crna Gora u odnosu na Hrvatsku, BiH i Kosovo, žele prije svega zaštititi svoje državne interese i osloboditi se ili umanjiti svoju ulogu u zločinima počinjenim od strane njihovih državljana radije negoli težiti nekoj univerzalnoj pravdi. Uzme li se za primjer odluka Vlade Republike Hrvatske iz 2015. godine o (ne)suradnji s BiH u pružanju pravne pomoći u predmetima ratnih zločina, jasno se mogu izvući navedeni zaključci. Ako se ovakva pitanja ikada budu mogla prevazići, punom regionalnom suradnjom bi se sigurno moglo mnogo toga dobrog postići, ne samo kada su u pitanju počinitelji ratnih zločina već prije svega njihove žrtve i društva u cjelini. Takva suradnja

---

¹⁰ Krivični zakon Bosne i Hercegovine (Službeni glasnik Bosne i Hercegovine” br. 3/03, 32/03, 37/03, 54/04, 61/04, 30/05, 53/06, 55/06, 32/07 8/10, 47/14, 22/15, 40/15, 35/18, 46/21)

¹¹ Neki od najpoznatijih takvih predmeta su oni protiv Novaka Đukića, Duška Kornjače, Zlatana Jelića i Sakiba Mahmuljina.

bi svakako mogla biti “potaknuta” i djelovanjem Europske unije ili glavnog tužitelja Rezidualnog mehanizma, koji bi mogli iskoristiti priliku da kroz procese pridruživanja zemalja Zapadnog Balkana Uniji, “potaknu” ove zemlje da konačno prestanu opstruirati suđenja za ratne zločine svim optuženim, ili pak skrivati osuđene kada presude budu donesene od nadležnih sudova. Na taj način bi se značajno doprinijelo razvoju demokratskih društava u ovim zemljama, i prevladavanju sukoba iz prošlosti, nečemu što samo ekonomski razvoj neće moći riješiti. Druga pak mogućnost bi bila da se tim osobama sudi u odsutnosti, što nije nepoznato u regionu (veliki broj presuda za ratne zločine u Hrvatskoj je donesen u odsutnosti optužene osobe jer je za to “postojao opravdan javni interes”). Iako to nije idealno rješenje, u okolnostima u kojima postoji ozbiljna sumnja da će mnogim osumnjičenima koji su pobjegli iz BiH ikada biti suđeno, to se nameće kao jedino moguće rješenje. Konačno, za zemlje bivše Jugoslavije bi bilo poželjno stvoriti zajednički činjenični opis događaja iz tog razdoblja kako bi se dokinula manipulacija tim događajima, ali i ponovno izgradili dobrosusjedski odnosi zemalja koje neminovno žive jedne s drugima ili, kao sada, jedne pored drugih.

Postojeći izazovi u procesuiranju ratnih zločina

Svi počinitelji ratnih zločina u Bosni i Hercegovini još uvijek nisu procesuirani, a sasvim sigurno i neće biti (što svakako nije samo krivica tužilaštava i sudova, već prije društva u cjelini, ali i protoka vremena i drugih okolnosti koje utiču na suđenja). Iako nominalno zainteresirano, bosanskohercegovačko društvo nikada nije u cjelini podržavalo suđenja.

Naprotiv, budući je i samo rascjepkano po etničkim i drugim linijama prethodnog sukoba, pojedini dijelovi su uvijek bili zainteresirani samo za presude koje njima idu u prilog. Stoga, niti gotovo 30 godina nakon sukoba, sve presude nisu donesene i, što je mnogo važnije, prihvaćene. Kako bi se to promijenilo, potrebno je promijeniti sadašnje stanje podijeljenosti u bosanskohercegovačkom društvu. Gotovo 30 godina nakon formalnog okončanja oružanih sukoba u BiH, kraj te podijeljenosti se ne naslućuje.

Prema dostupnim podacima VSTV-a BiH o provođenju revidirane strategije (od 2021. do 2023. godine), broj neriješenih predmeta ratnih zločina u Tužilaštvu BiH je 271 i oni uključuju 3.008 osoba. U isto vrijeme, u kantonalnim, okružnim i Tužilaštvu Brčko distrikta BiH nalazi se još 113 predmeta koji uključuju 334 osobe. Indikativno je spomenuti i podatak da su tužilaštva u BiH obustavom istrage riješila 145 predmeta koji uključuju 623 osobe. U tom periodu, sudovi u BiH su donijeli 77 pravosnažnih presuda u predmetima ratnih zločina, dok su i dalje imali 218 neriješenih predmeta, a 39 predmeta je ustupljeno susjednim zemljama na nadležno postupanje. Konačno, tužilaštva u BiH imala su 162 predmeta u kojima su osumnjičeni bili nedostupni organima gonjenja, dok su sudovi registrovali 88 predmeta ratnih zločina s nedostupnim optuženim osobama. Uspoređeni s podacima iz prethodnih godina, navedeni podaci pokazuju usporavanje procesa suđenja za ratne zločine, koja, čini se, polako izlaze iz fokusa društva, a sam protok vremena od počinjenih zločina predstavlja otežavajući faktor za

provođenje istraga, podizanje optužnica i okončanje suđenja, što će s vremenom postajati još izraženije.

Ipak, i pored svega navedenog, u najvećem broju izostala su suđenja najvišim ešalonima odgovornih osoba. Bez obzira da li su bili politički lideri, vojni ili policijski komandanti, najveći dio njih je izbjegao suđenja. To vodi u ironične situacije kao što je ona u kojoj su osuđeni stražari u logoru, ali oni koji su kreirali politiku koja ih je osmislila i utemeljila same logore, nikada nisu. Naprotiv. Budući im nikada nije bio zabranjen rad, mnogi od njih su nastavili politički i društveni život u BiH kao uglednici i upravljači društva, direktno utječući na efikasnost suđenja. Štoviše, neki od njih su bili i osuđeni, a onda se ponovo vratili u društveni život ostvarujući “zavidne uspjehe” na društvenom planu. U takvim okolnostima, potpomognutim nedostatkom stvarnih aktivnosti da se utvrde objektivne činjenice o prošlim događajima, prostor za manipulaciju je ogroman. Svaka presuda, svaka komemoracija, svaki spomenik ne postaju tako mjesto susreta i pomirenja, već naprotiv, daljnjeg trganja tkiva društva, koje bi neki od aktera, otvoreno i jasno, željeli da pokidaju do kraja.

Izostala je tako jasna osuda ideologije politike zločina koja je bila ideološka podloga činjenja ratnih zločina u BiH u proteklom ratu. Ne samo da sudovi nisu donijeli niti jednu presudu koja bi se bavila ovim pitanjem (zanimljivo, tim pitanjem se nije bavio ni MKSJ, iako Međunarodni krivični sud za Ruandu (ICTR) jeste), već su političke snage koje su bile glavni ideološki pokretač zločina još uvijek na vlasti u BiH (kao i kroz cijelo razdoblje nakon rata). Iako je visoki predstavnik u BiH nametnuo izmjene Krivičnog zakona BiH kojima se željelo dokinuti negiranje počinjenog genocida i drugih ratnih zločina u BiH, to se nije dogodilo. Naprotiv. Ono i dalje dolazi, ne samo od “običnih” građana već i od najistaknutijih upravljača društva koji pod krilaticom “moram prihvatiti ali ne poštujem odluke suda” nesmanjenom žestinom potkopavaju rad sudova i dovode u pitanje utvrđene činjenice. I sve to bez adekvatnog odgovora pravosudnih organa ili društva u cjelini. U takvim okolnostima nemoguće je očekivati da “obični građani” prihvate činjenice kada ih “predsjednici” i članovi vlada njihove zemlje negiraju.

Izostale su presude i za medije koji su stvarali klimu zločina (prije sukoba), održavali je (za vrijeme sukoba) i selektivno, lažno ili tendenciozno o njima izvještavali nakon počinjenih zločina. Zanemaren je tako utjecaj koji mediji imaju na kreiranje javnog mnijenja u društvu u kojem malo tko čita presude sudova. Zanemareno je koliko snažno odjekuju negiranja zločina, lažno izvještavanje ili negiranje kvalifikacija iz presuda. Takvi mediji u postkonfliktnim društvima kao što je Bosna i Hercegovina nikada nisu faktor koji doprinosi pomirenju. Naprotiv, oni su snažno oruđe i oružje svih onih koji nastavljaju rat drugim sredstvima.

U postupanju tužilaštava postoje i neke nelogičnosti. U nekim slučajevima, postoje presude (Međunarodnog suda ili domaćih sudova) za nalogodavce zločina, ali su izostale optužnice za izvršitelje. Jedan od primjera je grad Sarajevo. Iako postoje presude za nalogodavce četverogodišnje opsade Sarajeva, protiv direktnih izvršilaca gotovo da nije podignuta niti jedna optužnica. Slična primjedba se može uputiti i za počinjenje zločina u Srebrenici i okolini, gdje

je tek nekoliko desetaka osoba optuženo i presuđeno, iako je, i prema zvaničnom izvještaju Vlade RS-a, u tim događajima učestvovalo najmanje 25.000 ljudi. Nije to samo pitanje krivičnih presuda, već i nadoknade štete za žrtve tih zločina. Nju ne može nadoknaditi nekoliko osoba prema stotinama hiljada oštećenih. Kada se tome doda i vrlo nehuman zakonski okvir za nadoknadu štete žrtvama zločina u BiH (posebno onima kojima je u suđenjima bio zaštićen identitet), jasno je kako država BiH (sa svim svojim dijelovima) ima još mnogo toga učiniti kako bi pokazala svoje humano lice prema žrtvama ratnih zločina iz proteklog rata.

Neophodni koraci kako bi se osigurala pravda

Zašto uopće suditi za ratne zločine? Zar ne bi bilo ljepše sve to samo zaboraviti? Ne gledati u mračnu prošlost i gledati u svijetlu budućnost, kako to često sugerišu oni kojima nisu ratni zločinci izbrisali prezime iz imenika? Zašto se sjećati tih strašnih događaja, stalno vraćati unazad, kada se ionako ništa ne može promijeniti?

Zato što je to potrebno Bosni i Hercegovini i njenim građanima. Suđenja je potrebno provesti do kraja i završiti sve predmete na kojima rade tužilaštva i sudovi, barem iz nekoliko važnih razloga. Prije svega, na taj način će se dokinuti ideja nekažnjivosti i veličanja ratnih zločina i njihovih počinilaca. Na taj način će se utvrditi i činjenične osnove za utvrđivanje istine o proteklim događajima, i možda, nekada, započeti proces suočavanja s prošlošću u ovoj zemlji. Neće tako samo žrtve zločina dobiti djelomičnu satisfakciju za ono što su pretrpjele, nego će i samo društvo moći uspostaviti porušene vrijednosti pravde, ljudskog dostojanstva i poštivanja ljudskih prava. Kako bi se to i ostvarilo, potrebno je da država Bosna i Hercegovina na svim svojim nivoima osigura potrebna sredstva da se ovi predmeti završe. Ta sredstva nisu samo materijalna, nego je to prije posvećenost cijelog društva i njegovih sadašnjih lidera da se to uistinu i ostvari. S druge strane, sudovi i tužilaštva trebaju optimizirati svoja postupanja. Prije svega, to bi značilo raspodjelu predmeta svim nadležnim sudovima i tužilaštvima, uz jasan nadzor nad procesuiranjem tih predmeta koji sada izostaje pa se predmeti "povlače" po tužilaštvima i sudovima kojima su dodijeljeni. Osim toga, svrhovito bi bilo koncentrirati se na najznačajnije predmete koji imaju veliku društvenu vrijednost, kojih je u prošlosti bilo jako malo, ne kako bi se zanemarili ostali, već kako bi se najprije radilo na predmetima koji su društveno najznačajniji, a ne na onima koji samo omogućavaju ispunjavanje norme tužilaca i za njih očito predstavljaju samo broj. U tome procesu sigurno bi im dobrodošla pomoć naučnika i drugih stručnjaka, koju su oni izbjegavali u prošlosti. Evidentno je da tužitelji i suci ne razumiju kolika je vrijednost njihovog rada na ovim predmetima, koji možda za njih jesu samo broj, ali za društvo i žrtve zločina sigurno nisu. Njihova dodatna edukacija (stvarna od kvalificiranih stručnjaka, a ne samo formalna), doprinijela bi sigurno kvaliteti njihovog rada. Kao dodatna mjera, bolji i efikasniji nadzor nad radom tužitelja i sudova na ovim predmetima dao bi sigurno rezultate. Njegov cilj svakako ne bi bilo uplitanje u njihov rad, ili narušavanje

njihove nezavisnosti, ali svakako je društveno nedopustivo postojanje tužitelja za ratne zločine (natprosječno dobro plaćenih) koji tokom cijele godine ne kroče nogom u sudnicu.

Budući je previše vremena već potrošeno, više se ne može čekati i odugovlačiti. Konačno, na to ukazuje i produžetak roka iz revidirane strategije za rješavanja najznačajnijih predmeta za dvije godine (umjesto 2023, sada 2025). Ne samo da to produženje dolazi bez ikakvih ozbiljnih analiza ili konsultacije s naučnicima, medijima koji prate suđenja ili aktivistima u ovoj oblasti, već je potpuno jasno kako ono ima samo za cilj prikrivanje nerada nadležnih institucija na provođenju strategije, kao i nedostataka u radu nadležnih sudova i tužiteljstava. Sam rok, ukoliko se ne promijeni način rada ovih institucija, neće gotovo ništa promijeniti, osim što će se unekoliko smanjiti broj neriješenih predmeta. Na tužilaštvima i sudovima je da završe svoj dio posla, a ostalo je na drugim društvenim institucijama, pa i na samom društvu u cjelini. No, te “druge” društvene institucije, u kojima nerijetko sjede oni koji veličaju ratne zločince i njihova krvava djela, za sada ne pokazuju, iz očiglednih razloga, želju da se ovi procesi intenziviraju i konačno dovrše. Ovo je dodatno otežano i građanima Bosne i Hercegovine koji takvim osobama i političkim subjektima ukazuju povjerenje i daju političku moć da upravljaju ovim procesima. Ti isti ljudi, radeći to što rade, ne bi onda trebali očekivati od krivičnih sudova da budu neki magični štapić kojim će se riješiti svi problemi postkonfliktnog društva. Krivični sudovi nisu savršeni i bezgrešni, ali povjeravanje njima da odlučuju šta jeste a šta nije ratni zločin sigurno je bolje i sigurnije za postkonfliktno društvo od toga da to rade političari, novinari ili potkupljeni “naučnici”. No, nisu oni nikakav čarobni štapić. Ljudi nikada ne bi trebali očekivati da će presude riješiti sve probleme postkonfliktnog društva. Reduciranje masovnih zločina na individualnu krivičnu odgovornost nije moguće, niti je objektivno. Krivična pravda je samo dio, a ne i potpuno zadovoljenje pravde za žrtve i postkonfliktno društvo u cjelini. Ona mora biti provedena u sinergiji s drugim aktivnostima kako bi se posljedice ratnih zločina otklonile iz društva. Budući oni nisu narušili samo odnose između počinitelja i žrtve, već njihovo (posebno ako je masovno) činjenje ima puno dublje i šire posljedice za cijelo društvo, pa onda i način suočavanja s tim posljedicama ne može biti sveden na individualnu krivičnu odgovornost nekolicine počinitelja. Naprotiv, osim nje, društvo treba poduzeti niz drugih komplementarnih mjera koje će, zasnovane na istini i pravdi, omogućiti da društvo i njegovi članovi ponovno izgrade svoje porušene živote. Sami sudovi i krivična suđenja nisu to u mogućnosti, niti je to, u krajnjem slučaju, njihov zadatak u društvu.

Postkonfliktna društva bi trebala educirati svoje članove o radu sudova, jer ljudi neuki u pravu ne mogu razumjeti odluke sudova jednako kako ne mogu razumjeti niti smisao epiduralne anestezije, Fibonaccijevog niza ili Hawkingovog zračenja, ali za razliku od sretnih ljekara, matematičara i fizičara kojima laici nikada ne proturječe, oni imaju čest običaj da smatraju sebe kvalificiranim da tumače pravne norme i njihovu primjenu od strane suda i tužilaštva. Tek tako educirani, ljudi bi mogli razumjeti bolje odluke sudova i tužilaca. To ne znači da sudovi i tužilaštva ne griješe u svome radu, već znači da njihov rad treba objektivno procijeniti, a to je nemoguće učiniti bez prethodnog stručnog znanja. To se odnosi i na ograničenost dometa

krivične pravde u postkonfliktnom društvu. Svakako, tu bi trebalo dodati i one koji žrtvama obećavaju da će im sudovi podariti pravdu.

Sve presude trebaju biti javno i bez ograničenja dostupne. Samo tako će se građani moći upoznati s njihovim sadržajem. Umjesto toga, realnost Bosne i Hercegovine je da ogromna većina njenih građana nikada nije pročitala niti jednu presudu, a svoje stavove o njima zasnivaju na napisima u novinama ili malicioznim tumačenjima političara. Činjenica da to BiH nikada nije učinila 30 godina nakon rata, govori dovoljno sama za sebe. Na taj način se, namjerno čini se, ostavlja ogroman prostor za manipulaciju činjenicama o proteklim događajima (a broj žrtava je samo jedna od njih). U nedostatku državnih mehanizama za utvrđivanje tih činjenica, prostor je širom otvoren za svaku moguću manipulaciju. Kako bi se to dokinulo, presude moraju biti javno dostupne. Štoviše, ukoliko država Bosna i Hercegovina nikada u budućnosti ne ustanovi mehanizme koji će utvrditi činjenice o proteklim događajima (kao što do sada nije), presude će (s malim dodatkom nekih drugih aktivnosti, kao što je traženje nestalih) ostati najvažniji i najvjerodostojniji izvor informacija o tim događajima.

No, prihvatanje presuda za ratne zločine u jednom društvu nije lagan zadatak. Moguće je i da je to nemoguće generaciji koja je učestvovala u ratu (bilo na strani počinitelja bilo na strani žrtava). Naprosto je u njima previše krvi, patnje i stradanja. Istina je previše bolna i puno dublja, hladnija i mračnija negoli se čini na prvi pogled. Prihvatanje je proces koji počinje i završava utvrđenim činjenicama. U našim društvima, koja su učinila malo da utvrde objektivne činjenice o tim događajima, nude ih sudske presude. Kako god se na to gledalo, dok god su ratni zločini krivična djela, samo sudovi su nadležni da ih utvrđuju, zajedno sa činjenicama o njima. To ne znači da se činjenice ne mogu utvrđivati izvan suda, naprotiv. Kazivanja svjedoka i žrtava, prikupljanje historijske građe i druge slične aktivnosti su vrlo važan segment sjećanja, ali ona imaju jedan važan nedostatak. Nemaju vjerodostojnost koju imaju presude sudova. Kao takve, one mogu biti pomoćni instrument za utvrđivanje činjenica, a nikako osnovni izvor.

Uloga medija u postkonfliktnom društvu bi mogla biti vrlo jednostavna. Oni bi, koristeći svoju mogućnost da podijele informacije s velikim brojem svojih pratitelja, mogli uzeti objektivne informacije iz presuda i prenijeti ih kako bi se s njima upoznao široki krug ljudi. No, za to postoji važan preduslov. Za to, oni bi morali biti nepristrani, neovisni i željeti da svojim djelovanjem doprinesu pomirenju unutar društva. Mediji u Bosni i Hercegovini, iz različitih razloga, to uglavnom nisu. Bilo da su u vlasništvu lidera političkih partija ili su njihovi bilteni, ili su u vlasništvu etničkih, religijskih ili kakvih drugih zajednica i pojedinaca, mediji u BiH u najvećem broju presude i njihov sadržaj prenose na selektivan način, uglavnom po matrici "naši heroji i žrtve" i "njihovi zločinci". Tako se vijesti o "njihovim zločinima i zločincima" redovito nalaze na naslovnim stranicama, a ako je potrebno, tu se pod krinkom novinske slobode kvalifikacije zločina malo i dorade. Činjenica da to nije tako navedeno u presudama podvodi se pod tendencioznost sudova i "mržnju" prema "našoj" etničkoj zajednici. Činjenica da građani ne čitaju presude, savršeno se uklapa u taj scenarij. Čak i ako se mora izvijestiti o "našim" zločinima, mediji u BiH će se uglavnom pobrinuti da ta vijest bude na takvom mjestu da će je

čitalac jedva uočiti. Mali je broj medija u BiH, nažalost, koji se mogu izostaviti iz ovakvog rada. BIRN je sasvim sigurno jedan od njih, i jedan od najznačajnijih. Čak i ako veliki broj građana ne želi vidjeti objektivne podatke o suđenjima za ratne zločine, činjenica je da mjesto gdje se takvi podaci mogu dobiti postoji. Nadati se da će BiH kroz svoje zvanične institucije, a prije svega edukativni sistem, početi koristiti ove izvore za obrazovanje novih generacija. BIRN-ova baza sudski utvrđenih činjenica o ratu u BiH zajedno s presudama sa War Crimes Trials Database, predstavljaju najbolju osnovu u Bosni i Hercegovini za poučavanje u svim obrazovnim ustanovama o prošlim događajima, ali i za upoznavanje svih građana o događajima i zločinima iz proteklog rata.

Konačna mogućnost promjene tako leži u obrazovanju novih boraca za pravdu, a ne mrzitelja. Onih koji će biti učeni istini, društvenoj odgovornosti i hrabrosti. Oni kojima će biti stalo, koji će imati suosjećanja i za "svoje" i za "tuđe" stradanje. Oni koji će imati hrabrosti da se suoče i sa "svojim zločincima". One koji na oprost i na pomirenje neće gledati kao na ideale i nešto nedostižno, nego će raditi sve što je u njihovoj moći da to ostvare. Kako se ne bi našli u novim ratovima, novim stradanjima i novim zločinima. Kako ne bi na svojim leđima nosili teret svojih predaka. Kako bi konačno mogli živjeti svoje živote u društvu koje ne živi u odsustvu oružanog sukoba, nego u miru u kojem ima mjesta za sve.

Ulazak Bosne i Hercegovine u Europsku uniju može biti novi početak. Kada je već BiH propustila toliko godina da poduzme mjere koje su potrebne da se suoči s događajima iz prošlog rata, proces ispunjavanja uslova za pristupanje EU svakako bi trebao sadržavati i taj dio. To ne bi bio nikakav izuzetak za BiH niti otežavajuća okolnost, već naprosto poštovanje standarda vladavine prava i ljudskih prava kao jednih od osnovnih tekovina EU. Dodajući ovome neke od presuda Suda u Strasbourgu koje se bave pitanjima diskriminacije građana BiH (a kao direktna posljedica rata i mirovnog sporazuma), sigurno je da bi EU, u procesima pristupanja BiH, osim na ekonomskom razvoju, morala insistirati i na reformama koje će Bosnu i Hercegovinu konačno svrstati u demokratske zemlje zapadno-europskog kruga koje poštuju principe vladavine prave i najviše europske demokratske standarde. Kako bi se to postiglo, Bosni i Hercegovini nisu više potrebne nikakve strategije niti njihove revidirane verzije za suđenja za ratne zločine. Ono što je sada BiH potrebno jeste rad na prihvaćanju i implementaciji utvrđenih činjenica iz suđenja. Ta aktivnost je gotovo u potpunosti izostala od strane nadležnih organa vlasti u BiH, omogućavajući tako manipulaciju prošlošću bez kraja, čak i kada postoji gotovo 1.000 presuda za ratne zločine. Mirna budućnost Bosne i Hercegovine može biti izgrađena samo na istini i pravdi, a za to nije potrebna nikakva strategija. Za to je potrebna hrabrost i odlučnost lidera u BiH i njenih građana koju oni nikada za gotovo tri decenije nakon formalnog okončanja sukoba nisu pronašli.